Dr. NICOLAE BALCĂ

CRIZA SPIRITUALĂ MODERNĂ ŞI CAUZELE EI

SIBIU, 1934

SUCEAVA, 2005
TIPARUL MÂNĂSTIRII
„SFÂNTUL IOAN CEL NOU” SUCEAVA

Dr. NICOLAE BALCĂ

CRIZA SPIRITUALĂ MODERNĂ ŞI CAUZELE EI

SIBIU, 1934

SUCEAVA, 2005
TIPARUL MÂNĂSTIRII
„SFÂNTUL IOAN CEL NOU” SUCEAVA

Retipărire la Tipografia „Sfântul Ioan cel Nou” Suceava

Criza spirituală modernă şi cauzele ei

Cuvântul *criză* are mai multe sensuri. Mai întâi, se înțelege prin acest cuvânt un proces biologic, adică trecerea de la un stadiu al vieții la un alt stadiu. Această trecere nu se face întotdeauna liniştit, ci de cele mai multe ori prin revoluții nespus de mari. Ea poate fi transformarea întregului organism spre noi posibilități de existență, sub imperiul noilor condiții, care au determinat această transformare. Aici se înțelege, prin cuvântul *criză*, o stare care se naşte acolo unde un echilibru stabil organic, sufletesc sau spiritual devine labil. Se mai vorbeşte apoi de *criză* şi în medicină, de exemplu, când o boală a ajuns în punctul cel mai periculos, care este întotdeauna hotărâtor pentru viața bolnavului.

În acest sens vorbim şi noi aici despre *criză*, căci aceasta este starea în care trăieşte omul veacului nostru. „Fundamentele vieții au început să se clatine şi toate condițiile vieții spirituale au devenit problematice”[1]. Sunt durerile în care se naşte un nou veac. Şuvoiul vieții îşi schimbă cursul; el a părăsit albia veche, dar încă nu a găsit o alta nouă. Toate

[1] N. Berdiaev, *Die geistige Situation der modernen Welt*. „Die Tatwelt”, 1932.

formele vechi ale vieţii încep să dispară în haos, ceea ce face ca omul modern să trăiască într-o deznădăjduitoare nesiguranţă. „Nouă ne-a fost dat să trăim în timpul istoric de trecere de la o epocă la alta”[2]. Noi trăim într-un timp în care fundamentele materiale, morale şi spirituale ale vieţii se prăbuşesc, nemairămânând nimic valabil şi demn de credinţă. Noi nu mai credem „în omenire, în umanitate, în puterea mântuitoare a ştiinţei şi nici în mântuirea prin democraţie”[3]. Noi avem sentimentul că stăm în faţa celei mai însemnate hotărâri în lupta cu puterile care din întuneric domnesc în lume. Părinţii noştri aveau conştiinţa că, în lupta cu aceşti demoni, sunt în posesia unui plan strategic, cu ajutorul căruia ei sperau să învingă. Ei aveau concepţiile lor despre lume şi viaţă. Pentru noi, aceste concepţii nu mai au nici o valabilitate[4]. Noi nu mai credem în aceste sisteme minunate ale raţiunii, căci tocmai credinţa în ele ne-a adus acolo unde ne aflăm astăzi. Turnurile clădite de raţiune au început să se năruie şi noi ne aflăm în faţa chinuitoarei întrebări dacă viaţa nu va dispărea în nimic. „Filozofia şi-a recunoscut neputinţa ei în faţa realităţii şi-şi retrage trupele pe întreaga linie. Ea recunoaşte că nu este în stare, nu numai cum văzuse Kant, să dezlege enigma realităţii, ci nici chiar să

---

[2] *Idem*, *Das noue Mittelalter*, Darmstadt, 1927, p. 13.
[3] *Idem*, *Die geistige Situation der modernen Welt*.
[4] Vezi Jaspers, *Die geistige Situation der Zeit*, Leipzig, 1932.

contribuie cu ceva la formarea vieții sau la clădirea statului"[5].

Criza care a cuprins toate domeniile vieții este o criză a omului care trăieşte sub domnia inteligenței şi a rațiunii[6]. Se vorbeşte despre o criză a statului, a credinței, a Bisericii şi a religiei, tocmai pentru că această criză este o criză a omului. Semnul timpului nostru este haosul. „Trăim ca în timpul unui cutremur, când stabilitatea pământului începe să fie nesigură şi oamenii fug într-o panică de nedescris, nemaiştiind nici unul unde să se salveze"[7]. Şi asta din cauză că omul modern a rupt legătura cu Dumnezeu, prin Care viața lui căpăta sens şi înțeles, şi acum stă deznădăjduit în fața nimicului, în care viața lui este pe cale de a se prăvăli. Ceea ce era timp de secole lumea omului, se pare că astăzi nu mai există. Se pare că omul trăieşte pe treapta nihilistă a existenței lui, negându-şi paternitatea, fără să se mai simtă drept creatură a unei puteri veşnice, el crede, că este creatorul lui însuşi şi al lumii care îl înconjoară.

Este foarte necesar, pentru înțelegerea crizei spirituale moderne, să punem această criză şi toată atitudinea omului modern față în față cu omul antic şi cu cel al evului mediu. Nu este posibilă înțelegerea

---

[5] Karl Heim, *Glaube und Denken*, Bd. I, 1934.

[6] Conf. N. Berdiaev, *op. cit.*, Jaspers, *op. cit.* şi Fritz Heinemann, *Neue Wege der Philosophie*, Leipzig, 1929.

[7] Heinemann, *op. cit.* p. 12.

timpului nostru, a cauzelor crizei în care el se află, a naşterii şi a fiinţei acestei crize, decât prin comparaţia concepţiei pe care omul modern o are despre sine cu aceea a omului antic şi a evului mediu.

Omul antic (şi noi înţelegem aici pe grecul antic) trăia ca fiind o parte a universului. Pentru el, universul nu era un haos, ci cosmos: el era un organism. Noi putem, cu Fritz Heinemann, să definim pe acest om antic ca fiind un microcosmos, în care se reoglindea macrocosmosul. Pentru grec, universul era plin de viaţă şi însufleţit: aşa cum este omul, cum este animalul şi cum este şi planta. Lumea era pentru el o armonie născută din contraste. Ea nu era însă născută în virtutea întâmplării, ci în virtutea unui principiu ordonator al raţiunii supreme, al Logosului, care stăpâneşte ca principiu dumnezeiesc atât universul, cât şi pe om. Pentru grec, mersul întâmplărilor nu avea caracterul relativităţilor istorice, el nu putea fi influenţat nici de bunul plac şi nici de părerea omului, ci el se desfăşura după îndreptarul aceluiaşi Logos, după îndreptarul raţiunii veşnice[8]. Grecul se simţea legat de un principiu metafizic veşnic, care dădea vieţii, lumii şi acţiunii omului un sens nespus de adânc. „Ei (grecii) nu erau zei, nici exemple veşnice pentru timpuri veşnice, însă în ei trăia

---

[8] Vezi Liebert, *Die Geistige Krisis der Gegenwart*, p. 24.

năzuința spre dumnezeiesc”[9]. Tot ceea ce făcea grecul avea sens adânc, pentru că el raporta toate acțiunile sale, cât şi lumea, şi viața lui, la acest Logos veşnic.

Ca şi pentru grec, şi pentru omul evului mediu, pentru creştin, Dumnezeu era cel mai înalt principiu, prin care lumea şi totul în univers s-a făcut, şi prin Care viața lui primea un sens adânc. El vedea lumea naturală ca fiind în dependență de lumea supranaturală. Pentru el, lumea naturală nu era altceva decât opera minunată a Aceluia care crease şi pe om. De aceea, omul nu se mai apreciază ca o reoglindire a microcosmosului sau ca un colaborator al lui Dumnezeu la crearea lumii, ci el se consideră „drept o făptură a unei ființe transcendente într-o lume mărginită, în fața voinței căreia se pleacă, trăind după cuvintele revelate prin Fiul lui Dumnezeu şi după tradiția care îl leagă cu aceste cuvinte[10]. Dumnezeu este transcendent, El este ființa absolută, şi creatura este ființă numai în sensul pe care îl dă creația. Dumnezeu este principiul absolut al lumii şi singura putere creatoare în această lume, şi prin aceasta, în ceea ce priveşte ființa, El este deosebit în mod fundamental de creatura Lui. Omul şi lumea sunt oarecum ființe numai de ordinul al doilea, căci ele sunt create şi

[9] Kinkel, *Geschichte der Philosophie von Sokrates bis Arist.*, p. 3.

[10] Fritz Heinemann, *op. cit.*, p. 23.

contingente. Aceasta este ideea absolutului, şi de acest absolut este dependentă atât viaţa în mare, cât şi în mic. De aceea, rezumând, putem spune că scopul şi singurul sens al vieţii omului din acest ev este acela de a realiza voinţa lui Dumnezeu în lume. *Amor dei*, iubirea de Dumnezeu şi a aproapelui era pentru acest om porunca supremă a vieţii lui.

Omul antic vorbea cu universul, acela al evului mediu vorbea cu Dumnezeu. Omul modern cu cine vorbeşte? El vorbeşte numai cu sinele. Omul antic se înţelegea pe sine ca fiind un microcosmos, acela al evului mediu ca fiind creatura lui Dumnezeu, cel modern crede că el este punctul central al lumii şi cheia de înţelegere a istoriei şi a universului[11]. Omul evului mediu clădea biserici care trădează neliniştea sufletului său după Dumnezeu. Omul modern clădeşte biserici „care nu se deosebesc întru nimic de hambare şi de studiouri de filmat"[12] (prezintă situaţia din occident). Omul modern crede numai în conştiinţa sa, care pentru el este forma creatoare a lumii. Spiritul se creează pe sine însuşi prin cunoaştere. Acest spirit detronează pe creator şi realizează sistemele speculative ale idealismului filosofic, în care Dumnezeu devine o simplă idee.

Centrul omului antic şi al evului mediu era ancorat în metafizic, adică el avea conştiinţa că este

---

[11] Vezi Koepp, *Die Gegenwärtige Geisteslage und die dialektische Theologie*, Mohr, Tübingen, 1930.

[12] Hans Zbinden, *Technik und Geisteskultur*, 1934, p. 5.

în dependență de un principiu transcendent, din care el își are obârșia. Centrul omului modern este în sine însuși. În urma Renașterii, a Umanismului și a Reformei religioase, omul rupe toate legăturile cu Biserica, cu Statul, cu credința și își construiește în artă, în știință și în concepțiile filosofice, o lume aparte prin propriile-i puteri. „Principiul individualizării devine înțelesul evoluției culturale”[13].

Mijlocul prin care această evoluție se realizează este voința spre maturitate, spre autonomie, a spiritului eliberat de toate legăturile tradiției și ale credinței. Aceste tendințe spre subiectivism și titanism ale omului au pătruns, în mii de variații, în toate domeniile vieții, de la năzuințele religioase ale Reformei și până la etica filosofică, înțeleasă ca teorie a dreptului pe care îl are omul, acela de a-și face singur legea.

Omul antic și al evului mediu trăiau în univers ca într-un întreg plin de sens. Pentru omul modern, universul este un haos care abia prin rațiunea omului devine cosmos: între om și Dumnezeu se interpune rațiunea și intelectul care rup raporturile și legăturile omului cu Dumnezeu și, prin aceasta, dispare orice sens din lume. Acesta este un proces de dezagregare, care își are rădăcinile, după noi, în concepția despre om și despre lume a idealismului-umanist, care neagă orice raport al vieții și al

---

[13] Koepp, *op. cit.*, p. 15.

omului cu un Dumnezeu transcendent. Urmările fatale ale transformării transcendenței în imanență se văd în special în domeniul religios. Spiritul pământului se redeşteaptă când ca zei păgâni, când ca suflet al lumii, când ca simbol al puterilor instinctului. Dumnezeul revelat prin Cuvântul întrupat devine spirit al universului sau idee rațională despre Dumnezeu, cea mai pură idee apriori asemenea unei existențe ideale de valoare, creată de mintea noastră, pe care o cuprind toate religiile pământului şi care nu este altceva decât o idee regulativă, care nu are alt sens decât acela de a creea acțiunii morale a omului o unitate[14]. Dumnezeu devine aşadar, pentru omul veacului modern, o simplă ficțiune, cum a formulat-o Wainhinger, căci aceasta este ultima consecință a acestei imanentizări. Şi biserica, e vorba de biserica protestantă, în loc să se opună acestui proces, a ajutat la desăvârşirea lui. Primul pas l-a făcut Luther prin aceea că a negat autoritatea bisericii şi a papei[15]. Al doilea pas se face cu nimicirea autorității Bibliei şi a Revelației prin critica biblică a veacului al XVII-lea. Al treilea pas se face cu separarea religiei de dogme şi ancorarea ei în sentimentul individului, aşa cum o găsim în pietism şi la Schleiermacher. Cel

---

14 Vezi Heinemann, *op. cit.*, p. 31.

15 Negarea autorității papale este cea mai însemnată faptă a Reformei, însă nu şi negarea autorității Bisericii şi separarea religiei de dogme.

din urmă pas se face prin negarea religiei de către ateism, drept caracteristică a luptei dintre credință şi ştiință[16]. „Cu cât ideea despre Dumnezeu pierde din puterea ei supranaturală, cu atât se ridică poziția omului, şi perioada aceasta nu se poate caracteriza altfel decât ca o perioadă de preamărire a omului şi a desăvârşitei rupturi dintre om şi Dumnezeu”[17]. Omul modern fundamentează această glorificare a lui pe rațiunea sa. El neagă transcendentul, pentru a nu recunoaşte, ca absolut valabil, decât imanentul. Prin aceasta, legătura dintre Dumnezeu şi om, Dumnezeu ca transcendent al omului, este negată. În locul Bisericii, care desăvârşea această legătură, omul modern creează cultura. Cultura devine un idol al omului, căci el crede că numai în domeniul culturii îşi poate realiza autonomia, că numai în cultură şi prin cultură se poate regăsi pe sine. Încrederea omului modern atinge culmea în ideea de libertate şi autonomie, care au drept consecințe ultime individualismul şi liberalismul modern.

Dacă am face o comparație între cultura evului mediu şi cea a „veacului luminilor”, din a căror încordare rezultă criza culturii moderne, atunci am vedea că este vorba de deosebirea adâncă dintre o cultura teonomă şi una autonomă. Cultura evului mediu era teonomă. Noi înțelegem prin cuvântul teonom o atitudine spirituală, al cărei sens adânc

---

16 Heinemann, *op. cit.*, p. 32.
17 *Ibidem.*

este acela că toate formele şi realizările ei se împărtăşesc din puterile veşnicului, din Dumnezeu. Cultura acestui ev era ancorată în transcendent, căci ea era creată nu de omul care-şi pierde sufletul în exterior, ci de acela al cărui suflet era însetat după veşnic, după Dumnezeu, şi care trăia cu privirile întoarse în adâncurile cele pline de taină ale sufletului său. De aceea creația lui nu-şi avea justificarea şi cauza în ea însăşi, ci avea un caracter simbolic. Valoarea ei proprie rămânea pe planul al doilea, căci pentru creştin, valoare absolută nu avea decât izvorul din care el se adăpa. De aceea, cultura creştină a evului mediu a fost o cultură teonomă.

Cultura luminismului şi a veacului nostru este autonomă. Prin *autonomie* înțelegem tocmai contrariul teonomiei. Rațiunea începe să se simtă, în epoca Luminismului, matură, şi, de aceea, caută să formeze toate raporturile vieții după principiile şi pretențiile ei. Pentru omul veacului nostru, care pretinde că este autonom, norma culturii şi a vieții nu mai poate fi revelația supranaturală a lui Dumnezeu, ci aşa-zisele adevăruri ale rațiunii. Rațiunea devine forul suprem de judecată. Omul „veacului luminilor” neagă revelația supranaturală, încercând să găsească pentru toate domeniile spiritualului, cât şi pentru religie, anumite principii, care îşi au temeiul în rațiune. Şi lui îi reuşeşte aceasta operație, întrucât zice, parafrazându-l oarecum pe Hegel, pentru care tot ce este rațional,

este natural, şi tot ce este natural, este şi raţional. *Raţional* şi *natural* sunt caracterele care constituie evidenţa omenescului. De aceea, nici autoritatea şi nici tradiţia nu mai pot fi puncte de plecare pentru formarea vieţii omului, ci singură raţiunea are acest drept. Crezând că el nu trebuie să asculte decât de porunca raţiunii, omul a creat o „religie naturală", un „drept natural", o „etică naturală" şi o „educaţie naturală", ceea ce înseamnă că el năzuia să creeze o cultură fundamentală numai în adâncurile eului raţional, însufleţită numai de patosul ideii umane şi de principiul autonomiei.

Consecinţa acestei năzuinţe este criza spirituală în care se zbate veacul nostru. În năzuinţa lui spre libertate absolută, şi în nemărginita lui încredere în bogăţia şi posibilităţile raţiunii, omul rupe legăturile metafizice şi religioase cu Acela Care este creatorul şi centrul lumii, devenind el acest centru. Autonomia eului omenesc nu este altceva decât postularea libertăţii ca supremă realizare a omenescului, făcând din om măsura tuturor lucrurilor. Eul omului modern se pretinde autonom, pentru că el nu mai recunoaşte o altă putere dincolo de graniţele omenescului. Justificarea şi certitudinea că aşa trebuie să fie îi sunt date acestui om de efemerele realizări ale spiritului în domeniul culturii. Trufia şi nemărginita încredere a spiritului omenesc s-au unit pentru a-L detrona pe Dumnezeu. Omul veacului al XXI-lea nu mai crede

în Dumnezeu, pentru că acest Dumnezeu nu mai poate exista alături de eul lui absolut autonom[18], pentru că acest om îşi este sieşi Dumnezeu.

Noi credem că nu greşim când pretindem că cel mai vinovat de criza spirituală în care noi trăim este idealismul-umanist, deoarece criza spirituală apuseană nu este decât o criză a umanismului[19]. Umanismul, zice Forsthoff în cartea amintită, este cauza crizei spirituale. Homo-humanus, „omul în sine”, construit de sistemele idealiste umaniste, cu pretenţiile lui creatoare absolute, a făcut ca să se nască o tensiune extraordinară între viaţă şi realitate. Criza actuală este consecinţa nesocotirii realităţii. Dorinţa omului după libertatea spirituală a dus la liberalismul modern, care, căutând să realizeze aceste pretenţii nebune de autonomie ale eului omenesc, a rupt până şi cele mai necesare legături ale vieţii. Ideea pe care se fundamentează acest liberalism este ideea de libertate, înţeleasă în sensul de negare a oricărei legături şi a oricărei autorităţi exterioare: omul este liber de orice răspundere în faţa lui Dumnezeu, în faţa comunităţii şi în faţa semenilor săi, pentru că eul său este, pentru el, autoritatea supremă şi idolul căruia el i se închină.

Liberalismul acesta care la început se afirmase

---

[18] Vezi Jaspers, *Die geistige Situation der Zeit*, p. 130.
[19] Vezi nespus de interesanta carte a lui Forsthoff, *Das Ende der humanistischen Ilusion*, p. 66.

numai în domeniul politicului, astăzi a cuprins toate domeniile de manifestare ale vieţii omeneşti, până la educaţie, etică, morală şi religie, rupând orice legătură a omului cu ontologicul. Liberalismul, ca un copil spiritual şi credincios al idealismului, a ridicat altar de închinare unui singur zeu: eului omenesc. Şi pentru că idolii sunt efemeri, ca şi realizările înfiripate în numele lor, tot asemenea şi turnul iluziilor umaniste, clădit în numele acestui zeu, a început să se năruie. Credinţa în libertatea absolută a spiritului omenesc şi în puterea lui creatoare, nemărginită, a făcut să dispară ordinea, care de veacuri stăpânea viaţa omului[20]. Trezit acum din beţia măririi şi înfricoşat de golul şi prăpastia care ameninţă să-l înghită, omul începe să-şi dea seama ce s-a întâmplat cu el. Încrezut în spiritul său subiectiv ca „ratio"[21], omul s-a desprins de realitatea dată lui prin creaţie, cu dorinţa de a deveni liber. Libertatea aceasta era însă o simplă iluzie. Libertatea spirituală, înţeleasă ca libertatea omului în faţa lui Dumnezeu, a fost transformată de liberalismul modern în individualism şi interpretată ca un drept absolut de autodeterminare a omului şi ca eliberarea individului de conştiinţa heteronomă.

---

[20] Vezi Gogarten, *Glaube und Wirklichkeit*, Iena, p. 68.

[21] „Filosofia mai nouă a căutat să dovedească dumnezeirea intelectului şi a recunoscut că numai raţiunea este dumnezeiască şi fiinţă absolută", Feuerbach, Grundsätze, der Phil. W. W. II, p. 273.

„Dar se pune întrebarea: în numele cui se face această eliberare? Ea se face în numele omului, în numele ideii de umanitate. Acesta nu poate fi un răspuns, căci omul nu poate elibera pe om în numele omului, din motivul că omul nu-şi poate fi sieşi ţel”[22]. De aici rezultă golul vieţii omului modern! „Totul, ceea ce el a câştigat în lărgime, a pierdut în adâncime. Eliberarea lui a fost dezrădăcinare”[23]. Metafizicul a dispărut înapoia spaţialului şi a temporalului, care trec pe primul plan al vieţii. Şi acest secol a fost numit de aceia care se cred chemaţi să eticheteze devenirea spiritului omenesc, „secolul luminii”, spre deosebire de întunecatul ev mediu[24]. Este veacul în care raţiunea omului cunoaşte cele mai mari triumfuri: veacul descoperirilor, al eliberărilor şi al cunoaşterii; veacul „des befreiten”, an sich selbst sich berauschenden Menschengeistes”[25]. Caracteristica acestui veac este, după cum am amintit şi mai sus, negarea oricărei entităţi dincolo de graniţele omenescului şi afirmarea până la absolut a eului omenesc. De aceea, nu am putea caracteriza mai bine acest secol de trufie al spiritului omenesc decât

[22] E. Günther Gründel, *Die Sendung der jungen Generation,* München, 1933, p. 323.
[23] N. Berdiaev, *Das neue Mittelalter*, p. 26.
[24] N. Berdiaev a arătat cât de falsă este această părere (vezi şi „Das neue Mittelalter”).
[25] E. Günther Gründel, *op. cit.*, p. 319.

numindu-l luciferic.

Trufia aceasta luciferică a lui *homo-humanus* este cauza crizei în care se zbuciumă omul Apusului. Asemenea lui Lucifer, omul devine sclavul unei puteri anonime, nemairecunoscând legătura care îl unea cu obârşia lui metafizică, cu Dumnezeu şi nici aceea, dată prin creaţia lui, cu ceilalţi oameni. În această stare ne aflăm noi acum. În locul legăturii existenţiale ca temei al oricărei comunităţi omeneşti au intrat organizaţii bazate pe libertatea absolută a omului. În locul răspunderii şi ascultării omeneşti, domnesc egoismul şi bunul plac al aşa-zisei personalităţi creatoare. Omul nu mai este înţeles decât ca putere de lucru, întrucât asupra lui nu dispune decât anonimatul eului său.

Omul veacului luminilor, care priveşte aşa dispreţuitor spre omul antic şi spre cel al evului mediu, nu mai crede în Dumnezeul revelat de eternul Logos întrupat dintr-o Fecioară prea curată. În cine crede el atunci? De cine ascultă el? Pe cine serveşte el? „El, care susţine că nu mai crede decât în ceea ce el pipăie, vede şi înţelege”[26] şi care nu înţelege decât „ceea ce el însuşi creează[27], crede că a nimicit idolatria pentru totdeauna, neînţelegând că idolul căruia i se închină el, adică intelectul, este aşa de mic şi aşa de efemer, cum n-a mai fost niciodată vreunul. Omul nu poate trăi fără credinţă, dar nici să

---

[26] Gogarten, *Politische Ethik*, Iena 1933, p. 140.
[27] Fritz Heinemann, *op. cit.*, p. 14.

realizeze un ateism consecvent. Dacă el pierde credinţa în Dumnezeu, începe să se închine la idoli. Când se depărtează de Dumnezeu, el cade în idolatrie. De aceea, vedem că astăzi au început să învie o mulţime de idoli în toate domeniile vieţii"[28]. Aşa este, de exemplu, cel mai mare dintre aceşti idoli, este eul omului însuşi. Din erezia umanist-idealistă s-a născut idolatria liberalismului modern, crezul în atotputernicia raţiunii şi în libertatea eului şi a spiritului omenesc.

Aceeaşi nebună dorinţă a omului după autonomie şi libertate a dat naştere în domeniul politic formei de stat democratice, fundamentată pe principiul autonomiei şi al libertăţii eului omenesc formulat de revoluţionarii anului 1793 şi de ideologii idealişti-umanişti. Democraţia este un copil spiritual al acestui liberalism, în care puterea emană ca un drept de la naţiune, naţiune înţeleasă ca suma indivizilor care trăiesc într-un stat. Omul, individul singular, este liber faţă de orice autoritate exterioară: el nu se recunoaşte ca domn şi stăpân al său decât pe sine. Voinţele libere şi autonome ale eurilor individuale adunate dau acea vestită „volonté générale" a lui Rousseau, care este considerat părintele democraţiei. Această „volonté générale" este temeiul statului democratic.

Principiul acesta democratic este fals şi iluzio-

[28] N. Berdiaev, *Die geistige Situation der modernen Welt*, „Die Tatwelt", 1932, p. 175.

nist, pentru că el nu numai că nu corespunde realităţii, ci neagă tocmai realitatea. El este fals, pentru că neagă eternul adevăr, acela că omul nu-şi este sieşi nici domn şi nici stăpân, că libertatea lui nu-şi are temeiul în eul lui raţional, ci că omul este o creatură a lui Dumnezeu şi, prin urmare, el nu poate fi liber decât în faţa Creatorului său, deoarece temeiul libertăţii lui este în Dumnezeu. Şi acest principiu este iluzionist, pentru că se fundamentează pe iluzia că natura omului este absolut bună, că răul şi păcatul n-au nici o realitate în fiinţa omenescului. De aceea, statul democratic este indiferent faţă de direcţia mişcării acelei „volonté générale", cât şi faţă de existenţa binelui sau a răului. „Democraţia nu voieşte să ştie nimic de rău în om". „Ea este tolerantă, pentru că este indiferentă, pentru că ea a pierdut credinţa în adevăr"[29]; credinţa în Dumnezeu. Democraţia ţine să înlocuiască fundamentarea adevărului în Dumnezeu cu aceea că exprimarea voinţei generale în sumarea mecanică a majorităţii reprezintă adevărul suprem. De aceea, puterea în statul democrat nu-şi are temeiul în Dumnezeu, ci în omenesc. Statul democrat-liberal nu este o orânduire în slujba binelui, al cărui ţel ultim este să fie ancorat în veşnic, dincolo de graniţele umanului, ci o organizaţie al cărei fundament şi ţintă supremă este egoismul eului omenesc. Omul veacului nostru, descris în rândurile

[29] N. Berdiaev, *Das neue Mittelalter*, p. 109.

de mai sus, a cărui viaţă şi-a pierdut orice sens mai adânc, şi-a construit o formă de viaţă politică lipsită de orice conţinut şi străină de orice realitate a vieţii.

Democraţia nu poate, din cauzele amintite, să aibă pretenţia că exprimă voinţa poporului. „Voinţa organică a poporului nu poate fi exprimată aritmetic şi constatată prin numărarea voturilor"[30]. Voinţa poporului se revelează în continuitatea existenţială şi în existenţa lui istorică, în structura lui intimă spirituală şi, mai ales, în viaţa sa religioasă. Popoarele sunt mijloace prin care Dumnezeu Îşi realizează în timp voinţa Lui cea veşnică. Noi înţelegem deci prin popor nu numai o generaţie de indivizi care trăiesc într-un spaţiu îngust şi într-un timp mărginit al istoriei, înăuntrul căruia poate intra orice alt individ deosebit ca structură etnică[31], ci popor este un întreg istoric, care cuprinde toate generaţiile istorice, atât cele moarte, cât şi cele vii, atât strămoşii, cât şi copiii.

Poporul este o comunitate primordială a indivizilor legaţi prin continuitatea existenţială a sângelui, prin acelaşi destin, prin aceeaşi tradiţie de veacuri, prin aceeaşi limbă, prin aceleaşi aspiraţii şi prin aceleaşi nădejdi de viitor. El este temeiul

---

[30] Berdiaev, *op. cit.*, p. 110.

[31] Este complet fals, după noi, principiul liberal democrat înscris în constituţiile statelor democratice, care consideră că membrul unei comunităţi, al unui popor, devine, după un timp oarecare, orice individ, fără deosebire etnică.

existenței omeneşti. „Noi avem de la poporul nostru toată existența noastră, noi îi aparținem lui cu tot ceea ce noi suntem şi avem. Noi avem de la el originea noastră, noi venim din adâncurile lui”[32]. Omul nu intră în această comunitate, care se cheamă popor, prin voința lui, căci nu prin voința lui este omul român, rus, german etc., ci el se naşte în ea prin voința lui Dumnezeu, Care-l leagă pe om de această comunitate cu legătura trainică a sângelui şi a răspunderii.

Statul democrat nu se fundamentează pe comunitate, pe popor, în care libertatea individuală nu se poate manifesta decât în granițele trase de legătura existențială, ci pe „societate” în sfera căreia individul este absolut liber[33]. Idealismul şi liberalismul fundamentează statul pe libertate, în

---

[32] P. Petersen, *Allgemeine Erzihungswiessenschaft*, p. 246.

[33] În comunitate individul este, există, întrucât el recunoaşte legătura care-l leagă de poporul său ca român de exemplu, ca soț față de soția sa, ca tată față de copilul lui, şi legătura aceasta îi este dată individului prin naştere. Orice ar face individul, el este ceea ce este, prin această legătură pe care el nu o poate nega sau rupe fără a se nega pe sine însuşi. În societate, individul, din contră, este absolut liber, întrucât ceea ce el este, nu este prin naştere, ci prin voința lui. Societatea este constituită printr-o legătură trecătoare, prin legătura interesului individual. Individul este absolut liber să încheie un contract sau nu, după cum îi dictează interesul; în clipa când interesul lui este satisfăcut, încetează şi legătura care constituie societatea respectivă.

sensul că scopul lui este, după spusele celui mai mare democrat, Kant, „de a regla în aşa fel viața, încât libertatea individului singuratic să poată exista alături de a celorlalți indivizi”. Idealul statului liberal democrat şi toate legiuirile lui au în vedere pe omul autonom şi liber; îşi are temeiul, aşadar, în societate, şi nu pe omul responsabil în fața lui Dumnezeu şi deci a poporului său. El este o glorificare a eului omenesc şi nu a lui Dumnezeu. Prin ideea libertății individului, ridicată de liberalism la suprema dogmă a statului, i s-a luat politicului orice sens mai adânc, transformându-l în politicianism, care asemenea unui parazit, suge seva şi ofileşte viața popoarelor ademenite de iluzia democratică. Nerespectarea adevărului existențial, acela că statul trebuie să se fundamenteze pe comunitatea existențială pe popor şi nu pe societate, pe răspunderea individului față de această comunitate, şi nu pe libertate, a făcut ca la cârma corăbiei statului să ajungă indivizi care n-au nimic comun cu ființa, destinul şi aspirațiile poporului şi deci nici cu Dumnezeu, ci țin poporul, în numele iluziilor democratice, în lanțurile egoismului personal.

Criza democrației a început demult. Fundamentată pe credința în libertatea eului omenesc şi pe iluzia omului liber, democrația a făcut ca indivizi cu aceleaşi interese să se unească în partide între care s-a început o luptă pe viață şi pe moarte pentru acapararea puterii în stat, pentru a-şi

putea satisface egoismul şi interesul în virtutea cărora ele s-au constituit. De aici luptele ucigătoare şi pustiitoare care umplu viața popoarelor moderne. De aceea, democrația se află astăzi în fața falimentului ei total, într-o tragică neputință, care-i anunță sfârşitul, din cauză că ea nu are „nimic organic, nimic durabil, nimic din spiritul veşniciei”[34]. Libertatea despre care ea vorbeşte atât de amăgitor nu este altceva decât indiferentismul cel mai cras față de valorile etice şi etnice ale omului, față de adevăr şi minciună şi față de Dumnezeu. Democrația moare în cele mai grozave chinuri, pentru că rădăcinile ei nu se înfig în nebănuitele şi tăinuitele adâncuri ale comunității omeneşti, ale etnicului, ale poporului, a cărui formă de viață pretinde că este, pentru că ea nu-şi trage seva hrănitoare din veşnic, ci numai din lumea colbului şi a efemerului. Statul democrat se năruie în abis şi în haos, tocmai pentru că el nu este în slujba lui Dumnezeu, ci în slujba omului.

Întregul sistem economic capitalist este un copil al aceluiaşi liberalism desfrânat. El nu putea să ia naştere decât într-un stat fundamentat pe societate, niciodată într-un stat al cărui temei este comunitatea, în care libertatea eului omenesc de a se împărtăşi de bunuri materiale e ridicată la rangul de dogmă, în care individul „a întors cu totul spatele cerului, pentru a se putea dărui în întregime

---

[34] Berdiaev, *Das neue Mittelalter*, p. 112.

colbului"[35]. Acest sistem este urmarea secularizării vieţii economice şi a negării hegemoniei spiritului asupra materiei. Economia veacului nostru a pierdut orice centru spiritual. De aceea, mamonismul a devenit idolul acestui veac. Toată energia omului este îndreptată spre exterior, şi de aceea orice simbol sfânt a dispărut din viaţă. Locul Bisericii lui Hristos l-a luat bursa. Omul secolului al XXI-lea nu mai are nici o ţintă pe firmamentul nemărginitului albastru al cerului care să-i fie stea călăuzitoare a vieţii, nici o nădejde mare pentru care să lupte şi să moară, ci el se colbuieşte în micimea şi ţărâna pământului. Toată organizaţia economică a statelor liberal-democrate este clădită pe folosul individual şi pe egoismul eului omenesc. De aceea, consecinţa acestui individualism egoist este criza economică în care se zbuciumă omul modern şi din care nu există nici o altă posibilitate de ieşire decât sacrificând egoismul individual în folosul comunităţii.

Aceeaşi raţiune luciferică, care a creat liberalismul, a născut şi credinţa în materie. Credinţa în materie şi în stăpânirea ei absolută prin omul raţional a dus, pe deoparte la depărtarea omului de izvorul iraţional al vieţii, şi pe de altă parte la tehnica de astăzi, de care noi suntem aşa de mândri. Intelectualizarea omului până la osificare a avut drept urmare mecanizarea şi tehnicizarea

---

[35] Berdiaev, *op. cit.*, p. 33.

vieții. „Minuni ale tehnicii transportă pe om, fără nici o oboseală, de la oraş la oraş, de la o țară la alta, şi facilitează trimiterea cuvintelor peste mări şi continente până în cele mai îndepărtate colțuri ale pământului. Cu toate acestea, oamenii se simt tot mai singuri, trăiesc tot mai străin unul de altul şi viața lor a devenit, în mijlocul atâtor bogății ale tehnicii, goală şi lipsită de orice sens”[36], căci maşina a omorât sufletul omului. „Maşina, tehnica şi puterea pe care acesta o aduce cu sine, creează himere şi fantome care conduc viața omului la ficțiuni, deşteptând impresia celor mai înalte realități[37]. Minunea tehnicii este o dovadă a puterii inventive şi născocitoare a omului.

Spațiul a fost nespus de mult lărgit şi puteri nebănuite ale naturii au fost puse în serviciul omului. Însă omul n-a ştiut să rămână stăpân al creației lui; de aceea, maşina a pus stăpânire pe el, făcându-l sclav al ei, mecanizându-i viața şi omorându-i sufletul. „Tehnica a devenit scop şi omul mijloc”[38]. Lucrul omului a pierdut, sub sclavia maşinii, orice sens metafizic. „De aceea, problema tehnicii este o problemă spirituală, o problemă care priveşte destinul şi atitudinea lui față de

---

[36] Hans Zbinden, *op. cit.*, p. 109.
[37] Berdiaev, *Die geistige Situation der modernen Welt*, în „Die Tatwelt”, p. 175.
[38] *Ibidem*.

Dumnezeu”[39]. Lucrul omului evului mediu era purtat de un sens adânc metafizic. Se simte şi acum acest fapt în cupolele domurilor, clădite şi inspirate de dragostea şi dorul omului după supranatural. Tehnica a făcut ca să dispară orice sens din lucrul şi faptele omului. Ea a lărgit prăpastia dintre om şi Dumnezeu, raţionalizând şi organizând viaţa până la absurd, făcând prin aceasta imposibilă orice revelaţie a iraţionalului în această viaţă. De aceea „omul voieşte să se regăsească pe sine [...] căci el nu mai are nici un sens de când serveşte numai maşinii. Maşina i-a furat sufletul. Tot ce trăim noi astăzi nu este altceva decât lupta uriaşă pentru salvarea omului, lupta sufletului cu maşina. Noi nu mai trăim, ci suntem trăiţi. Noi ne mândrim că suntem stăpânii şi maeştrii maşinii, dar răzbunarea ei ne-a înghiţit.

Întrebarea este dacă nu se va întâmpla o minune pentru ca omul veacului acestuia, lipsit de suflet, decăzut şi îngropat, să învie iarăşi”[40].

Temeiul existenţei omeneşti a început să se clatine. Biserica şi diferitele confesiuni mai dăinuiesc încă, însă, în inima omului modern, religia nu mai există decât ca o mângâiere în clipe de deznădejde şi în impasurile grele ale vieţii, şi

---

[39] *Ibidem*, p. 177.

[40] Herman Bahr, în cartea sa „Der Expresionismus” cit. după Leisegang. Deutsche Phil, în 20 Jahrhundert. Hirth, Breslau, 1928.

nicidecum ca energie a vieții. „În timp ce Biserica, ca putere politică, este foarte influentă, se pare că, credința religioasă a dispărut complet din inima individului”[41] [...]. Omul modern, îmbătat de efemerele succese ale intelectului său, combate religia şi Biserica cu toate mijloacele. Dacă la începutul aşa-zisului veac al luminii Biserica era atacată numai de corifeii unei ştiințe trufaşe şi rău înțelese, ura împotriva dumnezeieştii instituții a pătruns până în cele mai adânci pături ale poporului. Aceasta nu se întâmplă numai în Rusia, unde puternicii zilei nu se dau înapoi de la nici un mijloc de a nimici orice sentiment religios în sufletul poporului, ci aproape în toate statele fundamentate pe iluzia liberalismului democratic şi indiferentismului religios se caută a se înlocui instrucția religioasă creştină cu morala filozofică, propagându-se o şcoală în care religia să fie predată facultativ. Astăzi, mai mult ca oricând, religia, Biserica şi educația religioasă sunt respinse pe cele din urmă poziții de apărare; de aceea este aşa de mare tragismul şi dezorientarea, deznădejdea şi imoralitatea în care se zbat generațiile veacului nostru.

Dacă vom căuta mai departe, după cauzele crizei spirituale, vom găsi că una din aceste cauze este marea influență a naturalismului. Ştiințele naturale, cu impunătorul lor progres în cunoaşterea şi stăpânirea legilor naturii, au făcut ca gândirea

[41] Jespers, *Die geistige Situation der Zeit*, p. 125.

omului să fie nespus de trufaşă. În locul credinței în revelația lui Dumnezeu în Iisus Hristos, ca o minune a iubirii lui Dumnezeu pentru mântuirea omului căzut în păcat, au intrat calculul rece şi simțul practic, care au pus în locul lumii create şi purtate de Dumnezeu, pe aceea în care domneşte atotputernica lege a cauzalității. Urmarea a fost că minunea, „des Glaubens liebstes Kind”, şi misterul au dispărut din lume, ştiința pozitivă a conceput o lume în care religia şi-a pierdut orice drept la existență, lumea creată de spiritul omului. Ştiința trufaşă a naturii a făcut pe om să creadă în iluzia atotputerniciei spiritului său şi să considere că e de ajuns să se încreadă în puterea lui de invenție, pentru a învinge toate piedicile ce-i stau în cale şi pentru a putea să guste norocul suprem al vieții. Veşnicul, supranaturalul, supratemporalul, valorile eterne, aşa cum le propovăduia religia, nu mai înseamnă nimic, şi asta din cauza amintită mai sus; religia nu mai este pentru pozitivistul îmbibat de cunoştințe naturale decât o construcție a rațiunii omeneşti. Omul este o simplă ființă naturală, ca şi animalul, ca şi planta, numai că el este mai bine organizat decât acestea şi, de aceea, el are posibilitatea să domine pe cele dintâi; dar, ca o creatură a naturii, omul rămâne mereu sclavul legilor acesteia: „Totalitatea, întregul existenței este asemenea unui mecanism uriaş, nemărginit, în care omul este numai o părticică infimă, o za într-un lanț nesfârşit, o picătură în oceanul fără fund al Universului; omul este o parte din lumea lucrurilor, el este un lucru între

lucruri”[42]. Concepția aceasta naturalistă a dus la acelaşi rezultat, contribuind la dispariția oricărui sens mai adânc al vieții. Despre o creație a omului ca o încoronare supremă a creației dumnezeieşti, despre o cădere a omului în deznădejdea păcatului, despre mântuirea lui, cât şi despre viața cea veşnică, nu încape aici nici o vorbă. Credința religioasă, şi noi înțelegem aici credința creştină, şi-a pierdut pentru naturalistul modern orice sens. Consecința ultimă la care a dus acest fel de a-l privi pe om şi de a privi lumea în care el trăieşte, a fost aceea că omul a devenit un simplu atom, lipsit de orice valoare, într-o existență în care religia, ca Bunavestire a unui transcendent şi credința într-un imperiu, care nu e din această lume, nu mai are nimic ce căuta. Omul crede numai în sine şi în rațiunea sa, prin care el nădăjduia că va dezlega ultimul mister al lumii, şi, pentru că până acum nu i-a reuşit să facă acest lucru, el a început să se îndoiască şi de rațiune, intensificând astfel tragismul crizei în care el se află până în nemărginit.

Un sentiment de nedescris face ca omul veacului nostru să fie nespus de chinuit de groaza prăvălirii în abis. „O frică nemaivăzută este înspăimântătorul însoțitor al omului modern”[43]. Oriunde priveşte el, nicăieri nu vede o perspectivă mai senină. Totul s-a năruit în fața scepticilor săi

---

[42] Dr. N. Balcă, *Problema existenței omeneşti în gândirea modernă*.
[43] Jaspers, *Die gestige Situation der Zeit*, p. 557.

ochi. Poate că sfârşitul său s-a apropiat şi nici o scăpare nu mai este posibilă. Trebuie oare să ne prăvălim în prăpastia deschisă înaintea noastră? Sau să nu ne încredem în glasul profeţilor ce ne vestesc apusul lumii noastre moderne? Noi n-avem nici un motiv să fim prea optimişti. Deznădejdea şi haosul în care trăim noi sunt nespus de mari, şi energiile nimicitoare ale minciunii şi ale trufiei omeneşti au pătruns adânc în viaţă. De aceea se pune întrebarea chinuitoare dacă mai este posibil ca omul acestui veac, care s-a dezobişnuit de a mai avea vreo veneraţie şi vreun respect faţă de o autoritate exterioară lui, va recunoaşte iarăşi pe Dumnezeu ca Domn al lui? Răspunsul pozitiv la această întrebare face ţinta şi scopul vieţii acelora care n-au pierdut orice nădejde, ci au siguranţa „că noi nu suntem părăsiţi, că în lume nu sunt active numai energiile naturale, bune sau rele ale omului, ci că şi puterile supranaturale şi supraomeneşti lucrează şi ajută acelora care se ostenesc pentru împărăţia lui Hristos”[44].

Criza în care trăim noi este ceaţa de după o furtună puternică, dar ea este în acelaşi timp ceaţa creatoare a erei noi, sau, cum zice E. Günther Gründel, ea este „der Morgennebel eines neuen Tages”. Este „răsăritul zilei a patra a creaţiei omului apusean”, şi zbuciumările unui veac ce se sfârşeşte şi care au încins întregul glob pământesc sunt în acelaşi timp durerile naşterii unei noi epoci. Cu

[44] Berdiaev, *op. cit.*, p. 188.

aceasta voim să simbolizăm apunerea epocii luciferice, cu tendința ei nețărmurită după libertatea eului omenesc, care a distrus toate legăturile şi tot sensul supranatural al vieții. Lucifer a ademenit pe omul veacului nostru pe înălțimile trufiei, dându-i toate bogățiile pământului, numindu-l domn al universului, dar i-a furat în schimb sufletul. Trezit acum din cea mai ademenitoare şi mincinoasă promisiune, a celui mai ispititor dintre toți diavolii, Faust a rupt pactul cu Lucifer. Acesta este sensul adânc al zbuciumului apocaliptic prin care trece veacul nostru.

Furtuna a început să lase din puterea ei şi, la orizont, se arată binefăcătoarele raze ale soarelui. Nădejdi noi au început să încolțească în sufletul generațiilor tinere ale tuturor popoarelor. Părăsirea iluziilor, cu care Lucifer îl amăgise, a început. Lumea clădită pe fundamentul trufiei idealismului-umanist se năruie. Tot mai mult îşi face loc în gândirea şi sufletul acestor generații părerea că o singură ieşire există din impasul mare în care acestea se află: Evanghelia. Noi credem, ca marele rus Berdiaev, că haosul în care acest veac se zbuciumă nu este altceva decât sfârşitul tragic şi falimentul total al iluziilor umanist-idealiste, individualiste, liberaliste şi democratice, dar şi începutul unui timp nou, în care Dumnezeu va deveni iarăşi centrul vieții, al simțirii şi al gândirii omeneşti. Şi zorile acestui veac, în care revelația religioasă va fecunda iarăşi viața omului, ajutându-l să se regăsească pe drumul care duce la Biserica mântuitoare, au început să se arate. Noi

credem că vom fi martori şi convieţuitori ai veacului unui nou om care, rupând zapisul cu Lucifer, se va întoarce umil sub crucea lui Hristos. Noi credem într-un stat în care adevărul dumnezeiesc va fi realizat.

Din cele de mai sus, putem concluziona că actuala criză este o criză a omului apostat şi întors cu totul de la Acela Care l-a creat. Din clipă în clipă, situaţia devine tot mai tragică, scufundarea în haos, apunerea culturii şi dispariţia vieţii în nonsens devin iminente. Crize economice şi financiare au cunoscut şi alte timpuri; criza actuală este o criză la răspântia celor două veacuri. Ea nu este numai o criză culturală, ci o criză a omului. Cauzele ei sunt, după cum am arătat noi, trufia şi nebuna încredere a omului în raţiunea sa, ruperea şi negarea oricărei legături a omului cu supranaturalul, cu Dumnezeu, şi negarea legăturilor existenţiale, date prin creaţie, ale omului cu semenii săi.

De acum, salvarea acestui om nu este posibilă, decât printr-o convertire a lui la Evanghelia mântuitoare. Numai în Hristos şi prin Hristos mai poate fi omenirea veacului scăpată de la prăvălirea în abisul în faţa căruia ea se află. Numai pe Hristos se poate fundamenta o nouă orânduire a comunităţii omeneşti. Din această constatare rezultă uriaşa răspundere şi greaua misiune a celor chemaţi să realizeze adevărul creştin în conştiinţa şi inima omului acestui veac de apocalipsă.